

O POJĘCIU ŚRODOWISKA W UJĘCIU CYBERNETYCZNYM: JĘZYK I KOMUNIKACJA

*Witkowski L.
Słupsk, Polska*

We wstępie do sztandarowej książki *Steps to an Ecology of Mind* jej autor charakteryzuje «pytania [...] ekologiczne» dotyczące idei i «agregatów idei», zwanych umysłami, wskazując na ich przykłady, wyznaczające przestrzeń problemową tak sygnalizowanej ekologii dla humanistyki. Stanowią je np. kwestie: Jak idee interagują między sobą? Czy istnieje rodzaj selekcji naturalnej, który determinuje przeżycie niektórych idei, a zanik lub śmierć innych? Jakiego typu ekonomia ogranicza wielość idei w danym regionie umysłu? Jakie są konieczne warunki dla stabilności (czy przetrwania takiego systemu lub podsystemu? [1].

Najważniejsze jest dla Batesona znalezienie perspektywy pozwalającej na wypuklenie znaczenia takich pytań, na tle rozmaitych odniesień. Stąd, choć pytania te najpierw zadaje na styku antropologii i cybernetyki (tamże, s. xx, xxiv), to następnie wykorzystuje do budowy komunikacyjnego paradygmatu w analizie i diagnozie zjawisk związanych ze schizofrenicznymi zakłóceniami funkcjonowania człowieka. Okazują się one ostatecznie wpisane nie tyle w indywidualną kondycję jednostki, ale w jej środowiskowe uwikłanie rodzinne i związaną z tym uwikłaniem zakłóconą jakość komunikacji. Stąd naturalność oczekiwania przedłużeń takiej analizy na obszar pedagogiki rodziny, a twierdzą, że i całe pedagogiki, skoro w każdej postaci uwikłana jest ona w rozmaite aspekty «działania komunikacyjnego» i wymagałaby rozbudowanych odniesień do teorii takiego działania. Stąd też naturalność i waga prób wykorzystania i przetwarzania tropów takich usiłowań, jak teorii krytycznej Habermasa, hermeneutyki Gadamera czy obecnie ekologii umysłu rozwijanej przez Batesona.

Główne akcenty dotyczą kategorii środowiska w relacji do jego podmiotów, jednostkowych jak też grupowych. Tu dobitnie daje o sobie znać zasada powiązania wzajemnego i to w stopniu, który uniemożliwia hipostazowanie (rozdzielanie na gotowe i odrębne całości) biegunów relacji między umysłem i jego środowiskiem. Dominuje odniesienie nie do obiektów, ale do ich relacji bycia «między», bycia o charakterze «*interface*», miejsc spotkania czy styku, interakcji, spojonych pomostowo w swojej istocie takiego konstytuowania się. Bateson podkreśla, że już sam język nas zwodzi, jeśli jest traktowany w sposób czy na wzór «szkolny». Wówczas bowiem jest postrzegany głównie jako zorientowany na obiekty, co nakłada na świat życia, świat żywych organizmów, żywo oddziałujących na siebie w serii rekurencyjnych odniesień, fałszywą reifikację przedmiotową, typową dla przedmiotów martwych, ze świata fizykalnego. Jak podkreślał, pisząc o tej szkolnej przywarze szkodliwie ograniczonej i mylącej perspektywy: większość z nas była uczona w szkole, że rzeczownik to nazwa osoby, miejsca lub rzeczy, ale powinniśmy byli być uczeni, że rzeczownik może występować w różnych relacjach do innych części zdania, tak aby cała gramatyka była określana jako relacyjność (*relationship*), a nie w terminach rzeczy. Ta aktywność nazywania, której prawdopodobnie inne organizmy się nie imają, jest w rzeczywistości rodzajem Pleromatyzyzowania świata ożywionego.

Interpretatorzy podkreślają ten akcent u Batesona jako przeciwstawienie się groźbie nadużywania języka, wygodnego w obszarze zjawisk fizykalnych w trybie scjentyistycznego myślenia o przedmiotach badania jako obiektach, prowadzącego do „fałszywej reifikacji”, nawet w przypadku „idei, obrazów, czy clusterów abstrakcyjnych relacji”, wypełniających świat ożywiony, w którym działają „istoty przetwarzające informacje” w procesach uwikłanych rozmaitymi pętlami w rekursywność i efekty uczenia się.

Widać, że aby obraz umysłu był pełny, musi być dopełniony w sposób uwzględniający w nim wpisanie w działanie tego organu uwarunkowań i odniesień, jakich zwykle w jedną całość się nie kojarzy. Wspomniane „transformy różnicy”, jak się wydaje, mają dla Batesona charakter ilustrowany szerzej przez idee, przez postaciowanie w pewien sposób, czyli nadawanie kształtu temu, z czym mamy do czynienia. Wiąże się to z wykorzystaniem operacji logicznych, pozwalających na umysłowe autokorekty w produkcie działania, a nie sprowadza jedynie do sumowania jakiejś bezpośrednio dostarczonej energii, postrzeganej fizykalnie jako siła działająca na ciała. Bateson podkreśla że nie chodzi tu o tak pojmowaną energię, ale o sposób patrzenia komunikacyjnego i dostrzegania tu źródła... informacji, która podlega przetworzeniu, przyjmowana na dodatek selektywnie i tylko w takiej przetworzonej postaci różnic włączana w obwód. Epistemologicznie dopełnia to odniesieniem do transcendentalizmu Kanta w kontekście stwierdzenia [tamże, s. 165-166], że «rzecz sama w sobie» tu nie dochodzi do głosu, a jedynie efekty jej odbierania na poziomie różnic w komunikacji, stwierdzanych przez odbiorcę czy uczestnika danej sytuacji, uwzględniających jeszcze konteksty, jakimi ten może się posługiwać (zatem i kategoriałne uwarunkowanie postrzegania, co wyraża w psychologii trop uwypuklający mechanizm gestalt, czyli postaciowania w postrzeganiu). Kluczowe okazuje się rozpoznawanie tego, w jakie ramy (kontekst) wpisywany jest dany materiał komunikacyjny, jak jest odczytywany, bo właśnie ta niezdolność sprzęgania treści komunikowanych i ich ram metakomunikacji (wyznaczonych przez pytania: co jest grane?, o co chodzi?, co się dzieje?) staje się zaczynem problemów ze schizofrenią, podkreśla Bateson [tamże, s. 166].

Wyobrażenia o przepaści między twardym podejściem fizykalnym (kojarzonym z siłami, obiektami, działaniem przyczynowym bezpośrednim) a ujęciem komunikacyjnym, jakie daje o sobie znać w pracach Batesona, może być przekroczone, jeśli - jak podkreśla się w literaturze późniejszej - uwzględnić rewolucję poznawczą w obrębie fizyki uprawianej w perspektywie kwantowej. Zgodne jest to z formułą, w myśl której - jak czytamy - «systemowe czy ekologiczne podejście do przyrody miałyby jako swoją przesłankę włączenie poznającego w poznawane» [1, s. 149]. Nie jest możliwe dualistyczne rozgraniczanie przedmiotu i podmiotu w poznaniu w kulturze, skoro nawet w przyrodoznawstwie taki podział zaczął tracić w złożonych sytuacjach badania swoją zasadność, ze względu na kwantową odsłonę indeterminizmu. Jak podkreśla w komentarzu Morris Berman: «[p]owinno być jasne, że zachodzi ogromne podobieństwo między tym, co sugeruje Bateson, a wizją przyrody, która wyłania się z mechaniki kwantowej» [tamże, s. 147].

Tymczasem zajmie nas jedna z najciekawszych konfrontacji perspektyw myślowych, stawiających problem nastawienia teoretycznego w humanistyce w zderzeniu klasyków podejścia systemowego i humanistycznego w komunikacji.

Bibliografia:

1. Humanistyczne wyzwania ekologii umysłu: Gregory Bateson w Polsce / pod redakcją M. Jaworska-Witkowska, L. Witkowski. Warszawa : Fundacja na Rzecz Myślenia im. Barbary Skargi, 2016. 636 s.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІНТРОДУКЦІЯ ТА АКЛІМАТИЗАЦІЯ РОСЛИН» ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Ганон С.В.

Полтава, Україна

Красовський В.В., Черняк Т.В.

Хорол, Україна

Підготовка доктора філософії в галузі біології за третім рівнем підготовки здобувачів освіти має свої особливості. Вона визначається освітньо-науковою програмою, яка містить дві складові частини: освітню та наукову. Наукова складова реалізується через виконання аспірантом індивідуальної науково-дослідної роботи і триває всі чотири роки його навчання. Її реалізація забезпечується виконанням індивідуального плану здобувача освіти, який деталізується за роками. Важливу роль у підготовці не тільки майбутнього науковця, а й майбутнього викладача вищого навчального закладу відіграє друга складова програми – освітня. У Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка вона виконується протягом перших двох років навчання і містить наступні блоки освітніх компонентів: загальної та професійної підготовки, педагогічну практику та блок вибіркових дисциплін. Останній відіграє важливу роль не тільки у загально-професійній підготовці майбутнього викладача вузу, а й найтісніше пов'язаний з практичною підготовкою молодого науковця. Адже каталог вибіркових дисциплін поновлюється щорічно і обирається аспірантами в кінці першого року навчання. Тому важливим є підбір таких вибіркових дисциплін, які б були дотичними до індивідуальних науково-дослідницьких тем здобувачів освіти. До таких вибіркових дисциплін належить дисципліна «Інтродукція та акліматизація рослин», яка вже декілька років входить до каталогу вибіркових дисциплін. Це пояснюється тим, що дана дисципліна тісно пов'язана з тематикою дисертаційних робіт аспірантів різних років навчання (Черняк Т.В., Орловського О.В., Єгоркіної С.О.), а їх напрямок дослідницьких робіт виконується згідно основного напрямку наукових досліджень Хорольського ботанічного саду – інтродукції субтропічних плодкових культур за відкритого ґрунту. Серед них *Asimina triloba* (L.) Dunal, *Cornus domestica* L., *Mespilus germanica* L., *Prunus dulcis* (Mill.) D.A.Webb, *Ziziphus jujuba* Mill., *Elaeagnus multiflora* Thunb., *Elaeagnus umbellata* Thunb., *Ficus carica* L., *Passiflora incarnata* L., *Punica granatum* L., *Feijoa sellowiana* O.Berg, *Pistacia vera* L., *Diospyros virginiana* L., *Camellia sinensis* (L.) Kuntze, *Actinidia chinensis*